

หน่วยที่ 6

หลักจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมในการดำรงชีวิต ที่รับผิดชอบต่อสังคม

รองศาสตราจารย์นิมิต์พรรณ เทพสุเมธานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วอลละอด แสงสุข

อาจารย์ทัศนีย์ ติงกุลมณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัช จิตต์ทิมวด

6.1 ความหมายของจริยธรรม

คำว่า จริยธรรม มาจากคำว่า จริย+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือ
กริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอน
ของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อทั้งสองคำมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายว่า “หลัก
แห่งความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ” (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ 2542 , 88)

สโรช บัวศรี (2526, 20) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ว่า เป็นค่านิยมในระดับ
ต่าง ๆ ซึ่งสังคมและบุคคลต้องยึดมั่น ถือมั่น และจริยธรรมนี้ย่อมจะนำสันติสุขให้แก่บุคคล
และสังคมได้ตามควรแก่กรณี เพราะว่าจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุมอันตรกิริยาระหว่างมนุษย์
และสังคมหรือสิ่งแวดล้อมทั้งปวง

จริยธรรมมีโครงสร้างสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. ศีลธรรม (Moral Value) สิ่งที่ดีเว้น สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และ
2. คุณธรรม (Ethical Value) สิ่งซึ่งเราควรปฏิบัติ ซึ่งทั้ง 2 ข้อมรวมกัน เรียกว่า
จริยธรรม

วสิน อินทสระ (2518 : คำนำ) จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำและ
ความคิดที่ถูกต้อง เหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ เว้นในสิ่งที่ควรเว้น กระทำ
ในสิ่งที่ควรกระทำด้วยความฉลาด รอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะ และบุคคล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, 2) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึงลักษณะ
ทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ
ด้านลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งใน
สองประเภท คือเป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือพฤติกรรมที่

สังคมชมชอบให้การสนับสนุน และลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย

พนัส หันนาคินท์ (2529, 48) จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขสูงขึ้นในสังคมการที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึกลึกภายในจิตใจ และการปฏิบัติทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึกลึกทางจิตออกไปแล้วเป็นที่ยอมรับของสังคมทุกคนสนับสนุน

บุญมี แทนแก้ว (2532, 8) กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ “จัดว่าเป็นคุณธรรม” แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่มีความถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลัก หรือ กฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝีกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือนำสิ่งใดให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่นพูดให้ถูกต้องให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผลการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติกิริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้นคุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม”

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมในการกระทำในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ดีงาม เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ หรือยอมรับของคนในสังคม เพื่อความสงบสุขแห่งตน และความผาสุกของสังคมโดยรวม (ธนเศรษฐ จำปางาม, 2543 : 15-17)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของจริยธรรมทางด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. จริยธรรมทางพุทธศาสนา หมายถึง การนำเอาความรู้ในความจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองหรือต่อสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นองค์ประกอบเพื่อพัฒนาตนเองให้มีภาวะของความเป็นผู้เห็นดีเห็นงาม เห็นชอบ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของจริยธรรม จะเห็นว่าสาระสำคัญของจริยธรรมพุทธศาสนาต้องมีปัญญาเป็นตัวกำกับ โดยที่ปัญญาเกิดขึ้นได้ด้วยความรู้ ความคิด และการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ประสบการณ์และความเป็นจริง ฉะนั้นความหมายของจริยธรรมทาง

ศาสนาก็คือการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา และตัดสินใจเลือกหนทางที่ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ด้วยปัญญา (พระราชวรมนี, 2525, 96)

2. จริยธรรมทางอิสลาม คำว่า “จริยธรรม” ตามนัยของวิชาจริยศาสตร์นั้นมีที่มาและความหมายแตกต่างจาก “จริยธรรม” ในศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะจริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาอันเป็นผลิตผลของอารยธรรมกรีกที่พวกเขามีความพิศวงสงสัยต่อต้านกำเนิดและความเป็นไปของจักรวาล ธรรมชาติ โลก ชีวิต ฯลฯ อีกทั้งการที่ชาวกรีกต่างหมัดหวังที่จะยึดถือเอาแบบอย่างของบรรดาและเทพธิดา ในเทพนิยายกรีกมาเป็นวิถีของการดำรงชีวิตที่เหมาะสมได้จึงต่างพากันวิพากษ์ค้นหาเกณฑ์มาตรฐานทางจริยธรรมของมนุษย์ไปโดยไม่มีวันพบข้อยุติ ในขณะที่ จริยธรรมในศาสนาอิสลามนั้นถือเป็นหนึ่งในเหตุผลหลักที่อัลลอฮ์สุบหฺนั ทรงแต่งตั้งให้มีศาสนานบี ท่านสุดท้าย คือ ท่านนบี มุฮัมมัด ศ็อลฯ มาเทศนาเชิญชวนมนุษยชาติ ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในพระคัมภีร์ อัล-กุรอาน ดังต่อไปนี้ :

(1) “ดังที่เราได้ส่งศาสนทูตคนหนึ่งมาจากพระเจ้า เพื่อสาธยายข้อพระคัมภีร์ของเราแก่พวกเขา ได้ขัดเกลากพวกเขาให้บริสุทธิ์สะอาด และสอนพวกเขาซึ่งพระคัมภีร์คุณธรรม และทรงสอนพวกเขาในสิ่งที่พวกเขาไม่รู้มาก่อน” (ซูเราะฮ์ ฮัล-บะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ ที่ 151)

(2) “ความที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานบรรดาศรัทธาชนด้วยการส่งศาสนทูตมาสู่พวกเขาจากหมู่พวกเขาเอง เขาได้สาธยายข้อพระคัมภีร์ของพระองค์แก่พวกเขา ได้ขัดเกลากพวกเขาให้บริสุทธิ์สะอาด สอนพวกเขาซึ่งพระคัมภีร์ (อัล-กุรอาน) และคุณธรรมและแม้ว่าพวกเขาจะได้อยู่ในความหลงผิดมาก่อนก็ตาม” (ซูเราะฮ์ อาลี-อิบรอน อายะฮ์ที่ 164)

จากข้อพระคัมภีร์ทั้งสองนี้จึงเห็นได้ถึงถึงความสำคัญของจริยธรรมและการขัดเกลากตนเองและจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดว่าเป็นหนึ่งในแก่นของการเทศนาของศาสนานบี และเป็นเป้าหมายของการประทานศาสนาอิสลามมาเป็นระบอบชีวิตอันสมบูรณ์แบบแก่นจริยธรรมอิสลาม

ความหมายของคุณธรรม

คำว่า “คุณธรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Virtue Dictionary of Education ให้คำนิยาม “คุณธรรม” ว่า หมายถึง ความเลิศแห่งอุปนิสัย และความประพฤติดี” (บุญมี แทนแก้ว 2541, 19)

อริสโตเติล ปรัชญาเมธีกรีก กล่าวว่า “คุณธรรม” หมายถึง คุณงามความดีเป็นสภาวะจิตใจที่มั่นคง ซึ่งแสดงออกมาในรูปการกระทำที่จริงจัง และอยู่ในทางสายกลาง ความรู้กับคุณธรรมแยกกันไม่ออก แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน (ฐิฏินันท์ ธรรมโชติ 2542, 8)

กูด (Good 1973, 641) ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ไว้ดังนี้

1. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

2. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและศีลธรรม

โลวี (Lowe, 1976 : 17-18) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นข้ออ้างอิง (Frame of reference)

บานาร์ท (Barnhart, 1967 : 2557) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง ระบบของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดี (System of ideas concerns with highest good conduct)

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้คำอธิบาย คำว่า “คุณธรรม” ไว้อย่างละเอียดดังนี้

คำว่า “คุณ” หมายถึง คำที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือ ทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่า “คุณ” ทำให้จิตใจยินร้าย ก็เรียกว่า “คุณ” ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตใจหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือความหมายของคำนี้

คำว่า “ธรรม” มีความหมาย 4 อย่าง คือ

1. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้อง
2. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้
3. ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ
4. ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่างถูกต้อง

(ชนเศรษฐี จำปางาม 2543, 13)

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องหลัก ได้ให้คำนิยามคุณธรรมไว้ว่า “ความคิดรวบยอดในความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น” (บุญมี แท่นแก้ว 2514, 194)

กล่าวโดยสรุป “คุณธรรม” เป็นลักษณะที่ดีงามของบุคคล ซึ่งจะยอมรับและเห็นคุณค่าคุณธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่นคุณธรรมยังเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม

ดังนั้น ผู้มีคุณธรรมย่อมถือว่าหน้าที่ที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำด้วยความรู้สึกนึกว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ และควรตั้งใจปฏิบัติด้วยความเห็นใจ ผู้มีดวงจิตสะอาดบริสุทธิ์ย่อมทำ

หน้าที่อย่างสะอาดบริสุทธิ์ด้วย ผู้มีคุณธรรมมีนิสัยอันดีงามในการรักษาหน้าที่ของตนและกระทำหน้าที่อย่างดีที่สุด โดยจะไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ เป็นสินจ้างรางวัล แต่หน้าที่ที่ทำได้เพื่อหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์เท่านั้น (ฎีกุนันท์ ธรรมโชติ 2542, 7-8)

ความหมายคุณธรรมตามแนวคิดของอิสลาม การปฏิบัติตามเกณฑ์ทางจริยธรรมและการขัดเกลาตนเองให้บริสุทธิ์สะอาดถือเป็นหัวใจของการที่อัลลอฮ์ได้แต่งตั้งให้ศาสดา นบีมุฮัมมัด คือลฯ เป็นศาสนทูตของพระองค์และเทศนาเชิญชวนให้มนุษยชาติศรัทธาและดำเนินชีวิตตามแนวทางนี้ คำสอนต่าง ๆ ในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน ได้ระบุว่าจริยธรรมอันสูงส่ง ดังที่พระคัมภีร์อัล-กุรอานได้ใช้คำว่า “อัล-อิคมะฮ์” หรือ ความซื่อสัตย์สุจริตกับการสื่อความหมายถึงจริยธรรมและมารยาท ตามที่ปรากฏใน ซูเราะฮ์ อัล-อิสรอฮ์ ว่า “นั่นคือ สิ่งที่ได้ประทานลงมาแก่เจ้าจาก (เนื้อหา) ของ อัล-อิคมะฮ์” (ซูเราะฮ์ อัล-อิสรอฮ์ อายะฮ์ที่ 39)

ในอีกอายะฮ์หนึ่ง พระองค์ทรงตรัสไว้ก่อนจะเล่าถึงการที่ท่านลูกหลาน ได้เทศนาอบรมจริยธรรมแก่บุตรของท่านไว้ว่า :

“ตามที่เราได้ประทาน อัล-อิคมะฮ์ แก่ลูกหลาน โดยให้ขอบคุนอัลลอฮ์ และผู้ใด สำนึกในพระเมตตาธิคุณของอัลลอฮ์ ดังนั้นเขาได้สำนึกสิ่งดีในตนเอง และหากผู้ใดปฏิเสธ (ที่จะสำนึกในพระเมตตาธิคุณของอัลลอฮ์) ดังนั้นอัลลอฮ์ทรงเป็นพระผู้มั่งมี ผู้ทรงได้รับการสรรเสริญเสมอ” (ซูเราะฮ์ ลูกหลาน อายะฮ์ที่ 12)

คุณธรรมยังหมายถึง การบริจาคนในหนทางของอัลลอฮ์ โดยปราศจากการรู้สึก เสียหาย และการรำลึกบุญคุณอีกด้วยดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงบริจาคด้วยสิ่งที่ดีซึ่งเจ้าทำมาหาได้ และที่เราได้ประทานให้แก่องค์เจ้าขึ้นมาจากแผ่นดินสำหรับพวกเจ้า และจงอย่าคิดเอาสิ่งที่เลวจากมันมาบริจาค ทั้ง ๆ ที่เจ้าเองก็ไม่พึงประสงค์จะรับเอามันไว้ นอกจากพวกเจ้าจะหลับตารับมันไว้เท่านั้น และพึงรู้เถิดว่า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้มั่งมี ผู้ทรงได้รับการสรรเสริญเสมอ

“ซัยฎอน (มาร) นั้น จะข่มขู่พวกเจ้า (ให้หวาดหวั่น) ซึ่งความยากจนและจะให้พวกเจ้าให้กระทำความชั่ว และอัลลอฮ์ทรงสัญญาแก่พวกเจ้า ซึ่งการอภัยโทษจากพระองค์และความโปรดปรานของพระองค์ และอัลลอฮ์ทรงเป็นผู้กว้างขวาง ผู้ทรงรอบรู้”

“พระองค์ทรงประทาน อัล-อิคมะฮ์ (ความสุขุมคัมภีร์ภาพและปัญญา) แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และผู้ใดได้รับผล-อิคมะฮ์ ดังนั้นแน่นอนยิ่ง เขาข่อมได้รับความดีอันมหาศาล และไม่มีใครจะตระหนักรู้ได้ เว้นแต่บรรดาผู้มัสติปัญญาเท่านั้น” (เราะฮ์ อัล-บะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 267-269)

การมีคุณธรรมอันสูงส่ง คือ สุดยอดแห่งวิถีชีวิตของมุสลิม

ความหมายที่ปรากฏในอายะห์ต่างดังกล่าวข้างต้น บ่งชี้ถึงความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างความศรัทธา กับการมีจริยธรรมอันสูงส่ง ซึ่งหากปราศจากการห้ามจิตใจการขัดเกลาจิตใจ การมีหลักศรัทธาอันถูกต้อง บริสุทธิ์สะอาดจากมลทินของการบูชาสิ่งอื่นเสมอด้วยอัลลอฮ์และการใช้ชีวิตอย่างพวกอาหรับในสมัยอวิชชา (ญาฮิลลิยะฮ์) และผู้เป็นมุสลิมก็มีอาจจะบรรลุถึงคุณธรรมอันสูงส่งได้เลย ท่านศาสดา นบี ค็อลฯ ได้กล่าวสอนว่า เป้าหมายของการเทศนาเชิญชวนมนุษยชาติไปสู่การศรัทธา ในองค์พระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวนี้ สำเร็จสมบูรณ์พร้อมไปกับการเทศนาให้มนุษยชาติต้องดำเนินชีวิตอย่างผู้มีจริยธรรมและคุณธรรมด้วยถึง อัล-ฮะดีษที่ท่าน อิหม่าม มาลิก ได้บันทึกไว้ว่า :

“แท้จริงฉันถูกส่งมา (เทศนา) ให้เกิดความบริบูรณ์ในจริยธรรมอันสูงส่ง”

อัลลอฮ์ สุขหาย ได้ตรัสไว้ในพระคัมภีร์ อัล-กุรอานถึงจริยธรรมและคุณธรรมของท่านศาสดา นบี มุฮัมมัด ค็อลฯ ว่าเป็นแบบฉบับสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้เป็นมุสลิม ดังอายะห์ ต่อไปนี้ :

(1) “และแท้จริงเจ้า (มุฮัมมัด) นั้น เป็นผู้มีจรรยา มารยาทอันงามยิ่ง”

ซึ่งในอายะห์นี้ ท่านหญิง อาอิชะฮ์ รฎิฯ ได้อรรถาธิบายให้เห็นชัดเจน เมื่อมีผู้เรียนถามนางถึง แบบอย่างแห่งจรรยา มารยาทของท่านศาสดา นบี มุฮัมมัด ค็อลฯ ซึ่งนางได้กล่าวว่า “จรรยา มารยาทของท่านก็คือ พระคัมภีร์อัล-กุรอาน (นี้เอง) (ซูเราะฮ์ อัล-เกาะลัม อายะห์ ที่ 4)

ความหมายของค่านิยม

คำว่า “ค่านิยม” (Value) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ดูเบอร์แมน และ ฮาร์ทเจน (Duberman and Hartheb 1979, 42) ได้ให้ความหมายค่านิยมว่า คือ การรับรู้หรือแนวคิดของบุคคลว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา มีคุณค่าน่าดึงดูดใจ เป็นสิ่งที่ดี หรือเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ ซึ่งค่านิยมนี้จะทำให้มองเห็นทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลได้ชัดเจนขึ้น

โรคิช (Rokeach 1968, 5) มีความเห็นว่า ค่านิยมเป็นความเชื่อที่ถาวรอย่างหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายแห่งการดำรงชีวิตอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ตัวเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ ควรยึดถือปฏิบัติมากกว่า วิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายแห่งการดำรงชีวิตแบบอื่น

กู๊ด (Good 1973, 636) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยม หมายถึง คุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลได้พิจารณาแล้วว่า มีความสำคัญในแง่ของจิตวิทยา สังคม จริยธรรมหรือ

สุนทรียศาสตร์ เป็นระบบความเชื่อที่เกิดขึ้นภายใน ซึ่งทำให้บุคคลนั้นรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัย หรือรู้สึกว่าตนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ

สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทย ได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2523, 6-7) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมว่า หมายถึง สิ่งที่คนสนใจปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือกลับกลายมาเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ต้องทำต้องปฏิบัติเป็นสิ่งที่ตนบูชายกย่อง และมีความสุขที่ได้เป็นได้อิน ได้ฟัง และได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของบุคคลจึงรวมถึงจุดมุ่งหมายหรือความต้องการในชีวิต และเป็นสิ่งที่บุคคลชอบ และเป็นแนวแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือไปปฏิบัติตนในสังคมและในชีวิต หรือเลือกปฏิบัติเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์และสถานการณ์นั้น ๆ ค่านิยมจึงรวมไปถึงจุดมุ่งหมาย หรือความต้องการในชีวิตและเป็นสิ่งที่ชอบ

สาริธ บัวศรี (2527, 15) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง สภาพ (หรือการกระทำ) บางประการที่เราเชื่อ (หรือนิยามนั่นเอง) ว่าควรยึดถือหรือยึดมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือของตัวเอง

พนัส หันนาคินท์ (2529, 17) ได้ให้ความหมายของค่านิยมว่า หมายถึง แนวความคิดการยอมรับนับถือและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่ตน หรือกลุ่มคนที่มีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ ความคิด อุดมคติ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้โดยได้ทำการประเมินค่าจากทรรศนะต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบดีแล้ว

พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524, 411-412) ให้ความหมาย ค่านิยมว่า หมายถึง วิสัยสามารถของสิ่งใดก็ตามที่เชื่อว่าสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้หรือคุณสมบัติของสิ่งใดก็ตามซึ่งทำในสิ่งนั้นเป็นประโยชน์น่าสนใจแก่บุคคลหรือกลุ่มคนนั้นต่างจากคำว่า อรรถประโยชน์ (Utility) เพราะค่านิยมขึ้นอยู่กับความเชื่อของมนุษย์ของอย่างหนึ่งซึ่งโดยเนื้อแท้ไม่มีอรรถประโยชน์อย่างใดเลย อาจเป็นที่ยอมรับว่ามีค่าสำหรับแต่ละบุคคลไม่เหมือนกันเราจึงไม่สามารถวัดออกมาได้แน่นอนว่าของนั้นมีค่าอย่างไร ทางสังคมวิทยานิยมใช้คำว่า “คุณค่า” หรือ “ค่านิยม” ว่าหมายถึง สิ่งที่บุคคลยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง

จากความหมายของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในและต่างประเทศกล่าวไว้ พอสรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อของบุคคลที่ว่าสิ่งใดที่ปรารถนา มีคุณค่ามีความสำคัญ น่าสนใจ ก็จะยึดถือเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ และกำหนดการกระทำโดยพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าหรือสิ่งที่ยึดถือเป็นหลัก

หลักจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยมในการดำรงชีวิต

จากความหมายของจริยธรรมและคุณธรรมที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจสรุปความหมายโดยรวมได้ว่า จริยธรรมและคุณธรรมนี้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความดี ความชั่ว ความถูกต้อง และความไม่ถูกต้องของการประพฤติปฏิบัติตามแต่ละสังคมจะกำหนดความเหมาะสมไว้ คือ มีลักษณะของความสอดคล้องแปรเปลี่ยน ปรับไปตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมซึ่งยังคงสภาพของความเหมาะสมเพื่อความสงบสุขของแต่ละสังคมอยู่เช่นนั้น

ดังนั้น จริยธรรมและคุณธรรมจึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนั้น แนวจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต จึงควรเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาถึงแนวทางต่าง ๆ ที่จะพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมให้ต่อเนื่องกันไป

สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางศาสนา ครอบครัว โรงเรียน และสื่อมวลชนได้ช่วยกันพัฒนาประชาชนทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมโดยพร้อมเพรียงกัน แม้กระนั้นก็ตาม ประสิทธิภาพของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชนก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และยังคงจะทิ้งห่างจากการลดและขจัดปัญหาในสังคมไทยมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสังคมไทยปัจจุบันได้เกิดสิ่งชั่วร้ายใหม่ ๆ และโรคทางสังคมใหม่ ๆ ขึ้นมาก ตั้งแต่สถานติสโก้ ลานสเก็ต ผับ เป็นต้น ทำให้เกิดความยากจน โรคเอดส์ และปัญหาอื่น ๆ แม้แต่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยก็ยังมีทั้งผลดีและเสียที่เกิดขึ้นตามมามากมาย

ส่วนฝ่ายผู้ปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างศีลธรรมและจริยธรรมในเยาวชน และประชาชนไทยนั้น ได้มีความก้าวหน้าในหลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนา ในปัจจุบันมีเทคนิควิธีการพัฒนาเยาวชนที่กลับมาสู่ความนิยมใหม่หลายวิธี ที่สำคัญคือ วิธีการฝึกสมาธิ ซึ่งให้ผลดีมากในผู้ที่มีความมั่นใจก้าวเข้าสู่ธรรมะด้วยความสมัครใจ และผู้ที่ไม่สมัครใจที่จะรับการพัฒนาจึงต้องมีเครื่องช่วยเสริมพลังปฏิบัติการ ซึ่งเป็นที่น่ายินดีที่ปัจจุบันได้มีวิชาการสาขาใหม่ ๆ หลายสาขาที่รวมเรียกว่า กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Sciences) และวิทยาศาสตร์สังคม (Social Sciences) วิชาการในสาขาเหล่านี้ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจิตใจ พฤติกรรมและสังคมของมนุษย์ เพื่อนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเยาวชนได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าได้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น ทั้งฝ่ายที่จะทำลายศีลธรรมและจริยธรรมของคนไทย และฝ่ายที่จะพัฒนาและจรโลงศีลธรรมและจริยธรรมในคนไทย และสังคมไทยด้วย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2539, 48-49)

สถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมแก่เยาวชนและประชาชนอีกสถาบันหนึ่งคือ สถาบันอุดมศึกษา ซึ่งสถาบันดังกล่าวมีหน้าที่รับผิดชอบ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เสริมสร้างความเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและศาสนาให้เกิดขึ้น โดยสร้างเสริมความรับผิดชอบต่อส่วนรวมให้เห็นความสำคัญและยอมรับกฎหมาย ศาสนา และระเบียบปฏิบัติ เพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม ทำงานเพื่อผลของงาน ส่วนลภยศสรรเสริญควรมีความสำคัญเป็นรอง
2. สร้างความเป็นตัวของตัวเอง พิจารณาไตร่ตรองรอบด้านก่อนตัดสินใจกระทำเน้นความสำคัญของส่วนรวมและมนุษยชาติมากกว่าความสำคัญของตนเอง และพวกพ้อง
3. ฝึกฝนการรับรู้ การรู้การคิดในเชิงนามธรรม และคิดอย่างมีระบบในด้านต่าง ๆ นอกเหนือจากด้านวิชาการของตน เช่น ในเชิงศาสนา และในการตัดสินใจปฏิบัติเกี่ยวกับสังคม การเมือง และครอบครัวด้วย
4. เตรียมตนเพื่อเป็นผู้นำของครอบครัว และหน่วยงานให้รู้จักวิถีการร่วมมือ มีการให้มากกว่ารับ รู้จักการให้ผู้อื่นให้โทษแก่ผู้อื่นอย่างถูกต้อง และมีสิทธิภาพสูง รู้จักธรรมชาติของมนุษย์ และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ต่องาน และต่อส่วนรวม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2539, 100)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต

กอร์ดอน เอ็ม อัลล์พอร์ต (Gordon M. Allport)

ทฤษฎีบุคลิกภาพของ อัลล์พอร์ต เรียกว่า PSYCHOLOGY OF THE INDIVIDUAL หรือ จิตวิทยาแห่งเอกัตบุคล แนวคิดของอัลล์พอร์ตเกี่ยวกับคุณค่าของศาสนา อัลล์พอร์ตเน้นคุณค่าในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างยิ่ง เขาย้ำเสมอว่า คำสอนในศาสนาทุกศาสนาทำให้มนุษย์มีจิตใจเข้มแข็ง ผ่อนปรนความตึงเครียดของชีวิต เป็นมรรคในการพัฒนามุขลักษณะ และพัฒนาวุฒิภาวะ (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2539, 189)

อัลล์พอร์ต ไม่เชื่อว่าความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ เป็นสัญชาตญาณ เขาเชื่อว่าเป็นผลจากการเรียนรู้ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีนี้ ในวัยเด็กเกิดจากความกลัว เช่น กลัวพ่อแม่ เขื่อนจึงไม่พูดปด แต่ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในวัยผู้ใหญ่เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองมากกว่า เขาไม่ปฏิเสธว่าความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในวัยผู้ใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากการสั่งสอนในวัยเด็ก ความผิด-ถูก เป็นคุณสมบัติที่เด็ก-ผู้ใหญ่ เรียนรู้จากครอบครัว สังคม และวัฒนธรรม (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2539, 187-188) จากแนวความคิดของ อัลล์พอร์ต จึงอาจสรุปได้ว่า สถาบันทางสังคมเป็นเหมือนตัวแบบของจริยธรรมสำหรับการเรียนรู้ทางสังคม

อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler)

แอดเลอร์ มีความเห็นว่า พฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์ได้รับการเร่งเร้าจากลักษณะสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหรือพฤติกรรมสังคม แนวคิดในเรื่องประสบการณ์ในวัยเด็ก แอดเลอร์เสนอข้อคิดเห็นว่าเด็ก 3 ประเภท ที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีปัญหาคือ

- เด็กที่มีปมด้อย
- เด็กที่ถูกเอาใจจนเสียเด็ก
- เด็กที่ถูกทอดทิ้ง

อธิบายได้ว่าเด็กที่มีปมด้อย จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความพึงใจว่าตนเองเป็นผู้มีเคราะห์กรรมต้องพบกับความล้มเหลวตลอดเวลา

เด็กที่ถูกเอาใจจนเสียเด็ก มักเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มักเอาแต่ใจตนเอง เป็นบุคคลเห็นแก่ตัวจัด อยากรับเป็นนายอยู่เหนือทุกคน และทุกเวลา คอยแต่เป็นผู้รับ ไม่รู้จักเป็นผู้ให้

เด็กที่ถูกทอดทิ้ง มักมีความรู้สึกอยากแก้แค้นสังคมและผู้อื่นอยู่ในส่วนลึกของจิตใจตลอดเวลา

แอดเลอร์ เน้นอิทธิพลของสังคม และวัฒนธรรมที่มีต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคล (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2539, 39-40) นอกจากนี้ยังคงมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจริยธรรมที่ก่อตัวขึ้นในสังคมปัจจุบัน ทฤษฎีที่จะอ้างถึงในที่นี้คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและวัยรุ่น

ทฤษฎีว่าด้วยลักษณะของบุคคล (Personal traits) หรือองค์ประกอบในตัวบุคคล (Individual make-up) ที่บกพร่องไม่สมบูรณ์ ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ลักษณะทางร่างกายที่ดี ลักษณะอารมณ์ที่ดี และลักษณะอื่น ๆ หาได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กเป็นอาชญากรไม่ เว้นแต่สิ่งเหล่านี้แปรปรวนหรือบกพร่อง หรือพิการถึงขนาดที่บุคคลไม่อาจจะมีความสัมพันธ์กับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และไม่อาจมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นได้ เฉพาะในเหตุนี้เท่านั้นที่อาจเป็นมูลเหตุให้คนทำผิด

ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุทางจิตใจ (Psychogenic Theory)

เออร์วิง คอฟแมน ผู้พิพากษาในเมืองบอสตัน (Baker Guidance Center) กล่าวว่า จากประสบการณ์เด็กที่ทำผิดที่ผ่านมา ความรู้สึกด้านจิตใจและนิสัยใจคอของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ โดยท่านสรุปย่อ ๆ ให้ฟังว่า เด็กที่กระทำผิดนั้นมีผลมาจาก

1. ขาดการอบรมจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ตายหรือมีสภาพบ้านแตก หรือไม่อบรมลูกเพียงพอจึงทำให้จิตใจเด็กแข็งกระด้าง

2. มีการพัฒนาการทางเพศ ทำให้ไม่สบายใจหรือเป็นทุกข์
3. มีความเห็นแก่ตัวจึงเป็นทุกข์

ส่วนมากเด็กวัยรุ่นที่กระทำผิด มักมาที่บ้านแตกหรือพ่อแม่อบรมไม่ดี พ่อแม่ประพฤตินั้นไม่เหมาะสม บุคคลพวกนี้จะให้ความรัก ความปลอดภัยแก่เด็กน้อยที่สุด และมักจะสนองความต้องการแบบไม่สม่ำเสมอ เด็กจึงมีความรู้สึกขาดพ่อแม่ จากสาเหตุดังกล่าวนี้ นักจิตวิทยาเห็นว่า เด็กพวกนี้จะมองโลกในแง่ร้ายเพราะรู้สึกว่าตนเองได้รับการดูถูกจากสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนจะมีน้อย ชอบบระราน ชอบการต่อสู้ ชอบยกตัวเอง และมีความรู้สึกกระวนกระวายใจ เด็กพวกนี้จะรู้สึกว่าในชีวิตของเขา เขาไม่เคยได้รับอะไรที่เขาปรารถนาเลย

เจกินส์ (Jekins) ได้ทำการสังเกตเด็กวัยรุ่นที่กระทำผิดและให้ข้อสังเกตว่า เด็กวัยรุ่นที่กระทำผิดส่วนใหญ่มักจะเกิดจากจิตใจที่สับสนวุ่นวาย เพราะขาดความสัมพันธ์อย่างอบอุ่น ถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวไม่มีการควบคุม และลักษณะการกระทำผิดก็มักจะอยู่ร่วมกับกลุ่มเพื่อนที่มีปัญหาคล้าย ๆ กัน

ทฤษฎีว่าด้วยการคบหาสมาคมกับกลุ่มที่ไม่เหมือนกัน (Theory of differential association) ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้คือ เอ็ดวิน เอช. ซัทเธอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland) กล่าวว่า อัตราส่วนของการกระทำผิดมากน้อยเพียงใดนั้นเป็นผลมาจากลักษณะของการคบหาสมาคมระหว่างบุคคลในกลุ่ม และการที่บุคคลเรียนรู้จากกลุ่ม

การที่บุคคลคบหาสมาคมกันในกลุ่ม ทำให้บุคคลรับเอาค่านิยมและพฤติกรรมของบุคคลอื่นมาถือปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเป็นพฤติกรรมที่ผิดหรือไม่ผิดนั้นขึ้นอยู่กับอัตราส่วนของการติดต่อสัมพันธ์

ทฤษฎีนี้ถือว่าพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดีนั้น เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ตั้งแต่เล็ก ๆ จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

อย่างไรก็ดี มีผู้ที่โต้แย้งทฤษฎีนี้ว่าไม่สามารถอธิบายได้แจ่มแจ้งถึงสาเหตุของการกระทำผิดในแบบต่าง ๆ เช่น บุคคลที่มีความคุ้นเคยและเป็นพรรคพวกเดียวกันกับบุคคลที่ประกอบอาชญากรรม แต่เขาผู้นั้นกลับไม่กระทำผิด ซึ่ง Sutherland ก็แก้ว่าเป็นเพราะลักษณะประจำตัวของบุคคล ความกดดัน และการเลือกคบหาบุคคลตามความพอใจ ความประพฤติจึงแตกต่างกันออกไป

ทฤษฎีวัฒนธรรมย่อย (Subcultures Theory) ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้คือ อัลเบิร์ต เค. โคเฮน (Albert K. Cohen) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า การปฏิบัติของเด็กอาจจะขัดแย้งกับแนวทางผู้ใหญ่ในสังคมนั้น กล่าวคือ เด็กเหล่านั้นจะเรียนรู้เฉพาะวัฒนธรรมย่อยของพวกเขา เช่น สำนวน การสนทนา การแต่งกาย การไว้ทรงผม หรือการแสดงดนตรี เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรม

ย่อยของพวกเด็กเหล่านี้อาจจะขัดแย้งกับทัศนคติของผู้ใหญ่ (คือผู้ใหญ่เห็นว่าไม่ดีไม่งาม) กลุ่มเด็กพวกนี้จึงเกิดปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้กลุ่มเด็กจึงหันเข้ามารวมกลุ่มกัน และจะสร้างแบบแผนแห่งพฤติกรรมของตนขึ้นมา ซึ่งพวกเขาคิดว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

โคเฮน อธิบายว่า วัฒนธรรมย่อยของเด็กเหล่านี้มิได้มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการกระทำหรือพฤติกรรมของตน แต่มุ่งแสดงให้กลุ่มเด็กด้วยกันเห็นว่าตนนั้นเป็นคนเก่งหรือเป็นคนมีความสามารถ เพื่อจะได้รับการยกย่องจากบรรดาเพื่อนในกลุ่มของตน เช่น การตั้งตนเป็นหัวหน้าแก๊งและมีฉายาเรียก ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหมู่พวกของตน เช่น แดงโบว์เลย์ หรือ เปี้ยกกีวี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่ยอมรับนับถือในกลุ่มของตน

ทฤษฎีนี้อธิบายให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กที่จับกลุ่มกันเป็นพวกเป็นหมู่ และพฤติกรรมของพวกเด็กนั้นเป็นไปในลักษณะที่ฝ่าฝืนระเบียบแบบแผนของสังคมส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้อธิบายได้เฉพาะกลุ่มเด็กชายเท่านั้น เด็กหญิงที่มารวมกลุ่มกันและมีพฤติกรรมไปในลักษณะเกร ไม่เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ (ประสาท หลักศิลา, 2515 : 83 อ้างถึงใน สุธา จันทน์เอม, 2533 : 12)

นอกจากนี้โคเฮน ยังกล่าวอีกว่า การกระทำผิดของเด็กวัยรุ่น เป็นการตอบสนองต่อปัญหาของแต่ละคน ซึ่งคนเราทุกคนเกิดมามีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น ถ้าครอบครัวเข้มงวด กวดขันกับเด็กมากเกินไป เด็กหาทางออกโดยการไปปะเข้ากลุ่มกับเพื่อนฝูงนอกร้าน แล้วช่วยกันสร้างแบบแผนพฤติกรรมขึ้นมาใหม่เพื่อแก้ปัญหามาของตัวเอง และแบบแผนของพฤติกรรมเช่นนี้จะถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันไปจากเด็กคนหนึ่งที่จะเข้ามารวมกับกลุ่ม

ในทางจิตวิทยา เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาหมักขบก้าวร้าว ทำลายสิ่งของ หรือพอใจที่จะเห็นผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน และพอใจที่จะฝ่าฝืนระเบียบของสังคม ดังนั้น ในวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ของเด็ก พฤติกรรมของเขาจึงมีแนวโน้มที่จะต่อต้านระเบียบแบบแผนของสังคม

ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางร่างกาย (Physical Structure) กับพฤติกรรมของมนุษย์ ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้คือ วิลเลียม เอช. เซลตัน (William H. Sheldon) ผู้ซึ่งศึกษาลักษณะทางร่างกายของมนุษย์และได้พบพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กับลักษณะโครงสร้างทางร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

- ประเภทเจ้าเนื้อ (Endomorphic) มักจะเป็นคนชอบการสมาคม
 - ประเภทลำสัน (Mesomorphic) มักเป็นพวกชอบใช้กำลังและการออกทำ
- ออกกำลังกาย ซึ่งพฤติกรรมของบุคคลประเภทนี้มักแสดงออกในรูปของการก้าวร้าว

- ประเภทสโอดสะอง (Ectomorphic) เป็นบุคคลประเภทเก็บตัว ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับใคร และมักจริงจังกับชีวิต

อย่างไรก็ดี ทฤษฎีนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่นอนว่าลักษณะทางร่างกายเป็นสาเหตุของการกระทำผิด

ทฤษฎีว่าด้วยอาชญากรโดยกำเนิด (Born Criminal) ซึ่งชาโร ลอมโบโรโซ (Cesaro Lombroso) นายแพทย์ชาวอิตาลีได้ศึกษาวิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยใช้วิธีการวัดกะโหลกศีรษะและอวัยวะต่าง ๆ ของอาชญากรที่ถึงแก่กรรมแล้ว เขาอธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลเสียเนื่องมาจากลักษณะท่าทางชีวภาพของมนุษย์ (อานนท์ อภาภิรม 2517, 37 อ้างถึงใน สุชา จันทรเฒ 2533, 12)

ลอมโบโรโซ อธิบายต่อไปว่า อาชญากรจะมีลักษณะหรือรูปร่างทางกายภาพผิดแผกไปจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป กล่าวคือ ลักษณะทางร่างกายของอาชญากรจะสังเกตได้จากรูปของกะโหลกศีรษะที่ไม่ได้สัดส่วน ขากรรไกรล่างยาวกว่าขากรรไกรบน หรือใบหูไม่เหมาะสมเหล่านี้เป็นต้น

ทฤษฎีนี้ถือว่า อาชญากรนั้นถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรม คือ พ่อแม่ที่เป็นอาชญากรลูกที่เกิดมาก็จะเป็นอาชญากรด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผู้ที่เป็นอาชญากรนั้นเป็นอาชญากรโดยกำเนิด

อย่างไรก็ดี ในระยะหลัง ๆ นี้ ทฤษฎีไม่ได้รับความนิยมมากนัก เพราะนักสังคมวิทยาสมัยใหม่ เช่น ซัทเธอร์แลนด์ (Sutherland) ให้ความสนใจในเรื่องอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมากกว่า

จึงอาจสรุปได้ว่า ลักษณะทางร่างกายนั้นได้มาจากพันธุกรรม และบุคคลบางคนนั้นมีความบกพร่องทางร่างกายมาตั้งแต่เยาว์วัย ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ย่อมได้รับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทั้งก่อนและภายหลังเกิดด้วย ทำให้มีลักษณะของบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงไป เช่น ความบกพร่องทางจิต ความแปรปรวนทางอารมณ์อันเนื่องมาจากฐานะเศรษฐกิจสภาพครอบครัวและอื่น ๆ

ฉะนั้น จึงไม่น่าเป็นปัญหาว่าพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม เป็นสาเหตุของการกระทำผิดแต่เพียงอย่างเดียว เพราะทั้งสองอย่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น

กล่าวกันว่า พันธุกรรมแม้จะมีอิทธิพลต่อเด็กมากในระยะแรกของการเติบโตขึ้น พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมทำงานเกี่ยวเนื่องกัน ควบคู่กันไป และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน นั่นคือ พันธุกรรมเป็นโครงสร้างที่กำหนดขอบเขตพัฒนาการของบุคคล และสิ่งแวดล้อมเป็นตัวช่วยส่งเสริมหรือขัดขวางพัฒนาการนั้น ๆ

ทฤษฎีกลไกของการควบคุม (Containment Theory) ผู้เป็นต้นคิดทฤษฎีนี้ คือ วอลเตอร์ ซี. เรคเลส (Water C. Reckless) ทฤษฎีนี้เน้นว่าบุคคลจะยับยั้งไม่กระทำความผิด ต่อเมื่อมีกลไกการควบคุมสูง กลไกการควบคุมภายนอกได้แก่ความรักหมั่นรักคณะ ความผูกพัน ทางสังคมกับผู้อื่น สำหรับกลไกการควบคุมภายในได้แก่การควบคุมตนเอง ความคาดหวังที่มี เหตุมีผล การมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง การมีความรับผิดชอบ ความสามารถอดทนต่อความ กับข้องใจ การหาสิ่งชดเชยเพื่อให้เกิดความรู้สึกเพียงพอใจ และอื่น ๆ

นอกจากนี้ เรคเลส ยังกล่าวอีกว่า มีแรงอยู่สามแรงที่ผลักดันให้คนคอยกระทำความผิด ซึ่งได้แก่

แรงกดดันทางสังคม (Social Pressure) อันได้แก่ความขัดแย้งกัน การทะเลาะกัน ในครอบครัว การถูกเอารัดเอาเปรียบ การขาดโอกาสในการศึกษา และการประกอบอาชีพ การมีฐานะไม่ทัดเทียมกันและระบบของชนชั้น ตลอดจนความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ทางสังคม

แรงดึงดูดทางสังคม (Social Pulls) อันได้แก่การคบเพื่อนเลว การเข้าร่วมกลุ่มกับ ผู้กระทำความผิด การถูกชักจูง ชักชวนหรือเชิญชวนจากผู้อื่นให้กระทำความผิด และการ โฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ

แรงปรารถนาภายใน (Inner Pushes) ได้แก่ความไม่พอใจ ความผิดหวัง ความเครียด ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความก้าวร้าว ความอยากกรวยอยากมีเกียรติ ความชิงดี ชิงเด่น ความต้องการอย่างแรงกล้าและทันทีทันใด ความรู้สึกต่ำต้อย ความวิตกกังวล และอื่น ๆ

ถ้าหากสามแรงดังกล่าวข้างต้นอยู่เหนือกลไกของการควบคุม ก็จะทำให้คนกระทำความผิดได้และจะกลายเป็นอาชญากรไปได้ในที่สุด

ทฤษฎีสภาพไร้กฎหมาย (Anomie Theory) ผู้เริ่มคิดทฤษฎีนี้คือ โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) โดยแบ่งความต้องการหรือชีวิตทางสังคมของมนุษย์ออกเป็นสองกรณี คือ

- โครงสร้างทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมาย (Goals) และบรรทัดฐาน (Norms) ของแต่ละบุคคล

- โครงสร้างทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งวัดกันตามระดับชั้น โดยดูที่ความร่ำรวย ความมีชื่อเสียง เกียรติยศ และอำนาจ

ทฤษฎีนี้เน้นเรื่องความสำเร็จในชีวิต โดยถือเอาฐานะความร่ำรวย ความมีชื่อเสียง เกียรติยศ และอำนาจมาเป็นตัวกำหนด เมื่อใดก็ตามที่ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายที่ต้องการ กับความถูกต้องของวิธีการที่บรรลุถึงเป้าหมายขาดสะบั้นลง การล่องละเมิดต่อบรรทัดฐานทางสังคมก็จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะพวกชนชั้นต่ำ เช่น พวกที่อาศัยอยู่ตามสลัม ต้องดิ้นรนขวนขวาย

หาเงินทอง บางครั้งความจำเป็นบีบบังคับอาจจะต้องทำในสิ่งผิดกฎหมาย สภาพการดำรงชีวิตที่ไร้กฎหมายเป็นสิ่งที่น่าท้อ ทำให้ผู้ประพฤติแยกไม่ออกระหว่างความถูกต้องชอบธรรมและความคิดมิชอบ อาชญากรรมหรือการกระทำผิดของเด็กก็เกิดจากสภาพความคิดที่ไม่ชอบธรรมนั่นเอง โดยเฉพาะมักจะเกิดในหมู่ผู้ที่ด้อยการศึกษาและทางเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่

ทฤษฎีนี้บางที่เรียกกันว่า Goods and Means Theory หมายความว่าเมื่อตั้งเป้าหมายไว้อย่างไรก็ต้องพยายามหาทางทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น แม้ว่าวิถีทางนั้นไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม ขอให้สำเร็จตามเป้าหมายเป็นใช้ได้ สมมติถ้าตั้งเป้าหมายว่าจะต้องมีชีวิตอยู่อย่างเศรษฐกิจ ก็ต้องพยายามทำทุกวิถีทางให้ร่ำรวยขึ้นมาแม้จะต้องกระทำความผิดต่าง ๆ ก็ยอม เช่น การค้ายาเสพติด ลักขโมย คมดุ้น และอื่น ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มีผู้กล่าวว่าทฤษฎีสภาพไร้กฎหมายของเมอร์ตันนั้น ไม่ได้อธิบายพฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กที่กระทำลงไปเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น โดยที่เด็กมิได้คิดมาก่อนว่าตนกระทำผิดเพราะมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะไปสู่เป้าหมายของสังคมเลย

ทฤษฎีหลายสาเหตุ (The Multiple Factor of Causality) นักอาชญาวิทยาหลายท่านยอมรับกันว่า การกระทำผิดของบุคคลมิใช่เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ทั้งทางด้านชีววิทยาและทางด้านสังคมโดยเฉพาะทางด้านสังคมดูเหมือนจะมีอิทธิพลมากกว่านักอาชญาวิทยาปัจจุบันตั้งข้อสังเกตว่าเด็กที่กระทำความผิดมักจะเป็นเด็กที่พบเห็นแต่การกระทำที่ไม่ถูกต้อง ที่คอยเล้ามสอนให้เขากระทำความผิดเรื่อยไปชีวิตที่อดอยากยากแค้นหรือผิดหวัง ขาดความอบอุ่น และอื่น ๆ จะช่วยหล่อหลอมชีวิตของเขาให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนร่วมโลกและปลูกฝังค่านิยมผิด ๆ ให้แก่เขา นอกจากนี้ ความกดดันต่าง ๆ ความทุกข์ทรมานที่เขาได้รับเป็นประจำอาจจะทำให้เขาเกิดความบกร่องทางจิตใจ และการกระทำความผิดลงไปได้ง่ายขึ้น

ทฤษฎีนี้ถ้าจะว่าไปแล้ว ก็จะมีคำอธิบายที่กว้างขวาง ไม่ค่อยชี้เฉพาะเจาะจงลงไปยากแก่การที่จะมาประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการกระทำผิดของบุคคล เพราะอะไร ๆ ก็ดูเหมือนเป็นสาเหตุของการกระทำผิดทั้งนั้น

ทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิเคราะห์มีความเชื่อว่า บุคคลที่กระทำความผิดคือผู้ที่ปฏิบัติตนไปตามสันดานดิบ (id) ขาดการควบคุมสติ ขาดวัฒนธรรมและคุณธรรม

ประภาศรี สีหอำไพ (2531, 58-63) ได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ผู้มีคุณธรรมจริยธรรมควรยึดถือปฏิบัติในการดำรงชีวิต ดังนี้

1. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์
2. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต
3. การสังวร ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้ง ควบคุมในทางกามารมณ์ "ไม่ให้หลงไหล" ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส
4. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง
5. สติสัมปชัญญะ ระลึกรู้ได้ และรู้ตัวอยู่เสมอ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักคิด รู้สึกตัวเสมอว่าสิ่งใดควรกระทำและไม่ควรกระทำ ระวังมิให้คนมัวเมาประมาท

การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ควรมีจิตใจประเสริฐไม่เบียดเบียนผู้อื่น นั่นก็คือ ต้องประกอบด้วย สัปปริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ตามที่ประกาศรี สืออำไพ (2535, 87-89) ได้สรุปเกี่ยวกับธรรมะให้มนุษย์สมบูรณ์ว่าควรประกอบด้วยธรรมะดังนี้

1. สัปปริสธรรม 7 ประกอบด้วย
 - 1) รู้เท่าทันกฎหรือหลักความจริงของสิ่งทั้งหลาย
 - 2) รู้ความมุ่งหมาย และผลประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต
 - 3) รู้จักตนตามสภาวะและความสามารถ
 - 4) รู้จักประมาณ คือ ความพอดีตามฐานะของตนเอง
 - 5) รู้จักกาลที่พึงกระทำการให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
 - 6) รู้จักชุมชน ประพฤติตนในระเบียบ วินัย และวัฒนธรรม
 - 7) รู้จักบุคคล ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นตามสถานะ
2. สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ประกอบด้วย
 - 1) ทาน คือ ให้ปันด้วยใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละตามความสามารถ
 - 2) ปิยวาจา คือ กล่าววาจาสุภาพ เป็นประโยชน์ สร้างสามัคคี รักใคร่ เกื้อกูลกัน
 - 3) อตถจริยา คือ ทำประโยชน์แก่สังคม
 - 4) สมานัตตา คือ ทำตนให้เข้ากับผู้อื่นอย่างเสมอภาค มีสุขร่วมกัน
3. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมประจำใจของผู้มีจิตใจประเสริฐประกอบด้วย
 - 1) เมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
 - 2) กรุณา หมายถึง ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
 - 3) มุทิตา หมายถึง ความเบิกบานยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี
 - 4) อุเบกขา หมายถึง ความมีน้ำใจมั่นคงเที่ยงธรรมดุจตราขึง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต 2537, 45-50) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการทำชีวิตให้ดีได้ต้องมีการเรียนรู้ และฝึกฝนพัฒนาให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง จนบรรลุความสันติสุข นั่นก็คือ ต้องมีไตรสิกขา อันได้แก่ สีล สมาธิ ปัญญา

1) สีล คือ การไม่เบียดเบียนกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยดี มีน้ำใจต่อกันช่วยเหลือกัน ทุกคนอยู่ในวินัย ไม่ว่าจะเป็นพระ ข้าราชการ ครูอาจารย์ หรือนักเรียนรู้จักประกอบอาชีพที่สุจริต อีกทั้งต้องมีอินทริยสังวร นั่นคือ การดูให้เป็น ฟังให้เป็น เช่นเด็กจะดูโทรทัศน์บิดามารดา ครูอาจารย์ ก็ควรสอนให้เด็กรู้จักเลือกดูแต่ในสิ่งที่ดี และมีประโยชน์

2) สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด นั่นคือ เมื่อจิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งหนึ่งจนเกิดความสงบไม่ฟุ้งซ่าน จิตจดจ่อต่อสิ่งที่กำลังคิด กำลังพูด กำลังทำ สามารถรวมพลังสติปัญญา และความคิดมาใช้ในสิ่งที่กำลังคิด พูด ทำนั้นได้อย่างเต็มที่และมีสติอยู่เสมอ

3) ปัญญา คือ ความรอบรู้ เช่น รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่ เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้มีสมาธิและปัญญาย่อมเกิดประโยชน์ต่อตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดทำโครงการวิจัย เรื่อง “ค่านิยมเพื่อชีวิตของสังคมไทย” ขึ้นในปี พ.ศ. 2525 เพื่อค้นหาค่านิยมที่พึงประสงค์ที่จะเป็นหลักยึดในการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ และจัดทำเป็นค่านิยมพื้นฐาน เพื่อใช้กับประชากรไทย ความหมายของค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ

การพึ่งตนเอง หมายถึง การเคารพตนเอง เชื่อมั่นในความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง และไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา หรือเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรือหมู่คณะ

ขยันหมั่นเพียร หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริตอย่างกระตือรือร้น และตั้งใจจริงให้สำเร็จด้วยความมานะอดทน

ความรับผิดชอบ หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ประหยัดและออม

ประหยัดและออม หมายถึง การรู้จักใช้ รู้จักออมทรัพย์สิน เวลา ทรัพยากร ทั้งส่วนตนและตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์ และคุ้มค่าที่สุด รวมทั้งการรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพ ฐานะความเป็นอยู่ส่วนตนและสังคม

3. มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย

มีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย หมายถึง การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติ ตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ แบบแผน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพื่อความ สงบสุขในชีวิตของตน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

4. ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา หมายถึง การมีความศรัทธา และยึดถือปฏิบัติ ในแบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่ในความดีงามและหลักธรรมของศาสนา

5. มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระ- มหากษัตริย์ โดยยอมสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ มีความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจ รักวินัย ซื่อตรงต่อหน้าที่ ช่วยทะนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ให้ ความร่วมมือเผยแพร่ และเทิดทูนเกียรติคุณของชาติ

6.2 หลักจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมในการดำรงชีวิตที่รับผิดชอบต่อสังคม

ความหมายของการดำรงชีวิตที่รับผิดชอบต่อสังคม

สังคมปัจจุบันมีพัฒนาการไปมาก เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน ยิ่งสังคมมีความเจริญ มากเท่าไร คุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองก็ยิ่งจำเป็นต่อสังคมมากเท่านั้น เนื่องจากความรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองก็ยิ่งจำเป็นต่อสังคมมากเท่านั้น เนื่องจาก ความรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพลเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสังคมมากที่สุด

การดำเนินชีวิตของพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยตระหนักถึงการเป็น สมาชิกที่มีศักยภาพของตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาสังคม ส่งผล ให้การพัฒนาสังคมประสบผลสำเร็จสูงตามไปด้วย

ความหมายของความรับผิดชอบต่อ

มีผู้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อไว้ดังนี้

เพคและคนอื่น ๆ กล่าวว่า นักจิตวิทยาหลายท่านเห็นพ้องกันว่า ความรู้ผิดชอบของ บุคคลเป็นลักษณะหนึ่ง que แสดงออกถึงความเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางด้านอุปนิสัย และส่วนประกอบ สำคัญยังต่อการดำรงชีวิตภายในสังคมหนึ่ง ๆ เนื่องจากในสังคมแต่ละแห่ง บุคคลแต่ละคนมี

บทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ของตนเองเป็นอย่างดีแล้ว ก็ยอมทำให้เกิดความสันติ ตลอดจนความงอกงามในสังคมนั้น (อรรถวรณ นิยะโต 2536, 45)

ประเทิน มหาจันทร์ (ม.ป.ป., 27) ได้ศึกษาถึงความรับผิดชอบสองด้าน คือความรับผิดชอบต่อหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ซึ่ง ลออ การุณยานิช ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความรับผิดชอบต่อหน้าที่คือต้องปฏิบัติหน้าที่การงานและหน้าที่ทางสังคมหน้าที่อื่น ทั้งปฏิบัติต่อตนเอง บิดามารดา ต่อญาติพี่น้อง ต่อบุคคลทั่วไป และต่อประเทศชาติซึ่งมนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่เหล่านี้ ความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ การงาน เนื่องจากทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติทั้งของตนเอง และหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ในด้านการงาน และในด้านส่วนบุคคลก็ควรจะต้องตั้งใจทำหน้าที่การงานของตนเองให้เสร็จตามที่ได้รับมอบหมาย ไม่ละเลยทอดทิ้งผู้ที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน เป็นผู้ที่มีความเอาใจใส่ในการงานของตนควรหาทางให้การงานของตนได้ก้าวหน้าและหาทางไม่ให้เกิดความบกพร่อง เสียหายในวงงานของตนที่รับผิดชอบอยู่ ผู้รับผิดชอบต่อหน้าที่ยอมถือว่างานที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของตนนั้นสำคัญที่สุดซึ่งจะละเลยหรือหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่แต่ละอย่าง ผู้รับผิดชอบต่อหน้าที่ยอมถือว่าเป็นข้อเสียหาอย่างร้ายแรง ถ้าตนปฏิบัติงานในหน้าที่บกพร่อง ดังนั้นจึงต้องไม่มอบงานให้คนอื่นทำแทน เพื่อเห็นแก่ความสะดวกเป็นครั้งคราว และกล่าวถึงผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเองว่าย่อมจะได้รับผลการกระทำของตน ทั้งผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเองยอมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งใดที่ตนทำลงไปนั้น จะเกิดผลเสียหรือไม่ จะปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดีเท่านั้น (ลออ การุณยานิช : 4-5)

ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม

มีผู้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ดังนี้

พจิตรรา พงษ์จินดากร (2525, 8-11) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมและได้แบ่งขอบข่ายความรับผิดชอบต่อออกเป็นด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ความรับผิดชอบด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง คือลักษณะดังต่อไปนี้
 - 1.1 ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสังคม
 - 1.2 ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม
 - 1.3 ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม

- 1.4 เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังคม การช่วยกันแก้ไขตามความสามารถ
- 1.5 ความช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่ในสังคม
- 1.6 ไม่ละเลยในหน้าที่พลเมืองดี
2. ความรับผิดชอบต่อบิดามารดา และครอบครัว มีลักษณะดังนี้
 - 2.1 เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของบิดามารดา
 - 2.2 ช่วยเหลือภารกิจของบิดามารดาตามควรแก่โอกาส
 - 2.3 ไม่นำความเดือดร้อนมาที่ครอบครัว
 - 2.4 รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล
3. ความรับผิดชอบต่อครู-อาจารย์ และโรงเรียน มีลักษณะดังนี้
 - 3.1 ตั้งใจเล่าเรียน
 - 3.2 เชื่อฟังครู อาจารย์
 - 3.3 ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน
 - 3.4 รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน
4. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน มีลักษณะดังนี้
 - 4.1 ช่วยดักเตือน แนะนำเมื่อเพื่อนทำผิด
 - 4.2 ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม
 - 4.3 ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด
 - 4.4 ไม่ทะเลาะกัน ไม่เอาเปรียบกัน
 - 4.5 เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

พรพวรรณ วีระปริยากร (2543, 14-15) “การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม” หมายความว่า ในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้น ไม่จำเป็นต้องกระทำผ่านรัฐ หรือ ภายใต้การสั่งการของรัฐหรือเรียกร้องให้รัฐทำเสมอไป หากแต่พลเมืองที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรก็สามารถทำได้ ซึ่งลักษณะของการกระทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมเช่นนี้ ไม่ได้เป็นการมุ่งที่กลไกของรัฐบาลหรือพรรคการเมือง เพื่อขอความช่วยเหลือ แต่เป็นการเคลื่อนไหวของ พลเมืองเป็นการใช้สิทธิของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยในการที่จะไม่เชื่อฟังรัฐอันจัดเป็น สิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยนั่นเอง เช่น กรณี “ขยะท่วมรัฐที่เชียงใหม่” ซึ่งนำเสนอ โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยกล่าวว่า ชาวบ้านในตำบลแม่เหียะ ซึ่งอดทนต่อการที่ เทศบาลนครเชียงใหม่นำเอาขยะในเมืองไปทิ้งใกล้กับชุมชนดังกล่าว ได้ลุกขึ้นคัดค้านไม่ยอมให้ เทศบาลนำขยะมาทิ้งใกล้ชุมชนของตนอีกต่อไป หรือในอำเภอสันทรายที่ประท้วงเทศบาลไม่ทำ ตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับชาวบ้านอำเภอสันทรายที่ว่า หากนำมาทิ้งจะมีมาตรการในการดูแล การ

ป้องกันเรื่องกลั่น เรื่องความสะอาดในการขนย้าย เรื่องวิธีการฝังกลบขยะเป็นอย่างดี แต่พอเทศบาล ดำเนินการจริงกลับเป็นทิศทางที่ตรงกันข้าม จนทำให้ประชาชนในชุมชนดังกล่าวนี้รวมพลังกันต่อต้านกับการใช้อำนาจของเทศบาลเชียงใหม่ที่นำขยะมาทิ้งในชุมชนดังกล่าวนี้ นี่ก็คือสิ่งที่เป็นการรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่กระทบต่อความเดือดร้อนในการดำรงชีวิตของพลเมือง จึงเป็นการใช้สิทธิของพลเมือง ในการแสดงพลังตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้รัฐแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีสำคัญอย่างยิ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สังคมเป็นระเบียบ และสงบสุข การที่สังคมขาดความสงบสุข อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากบุคคลกลุ่มหนึ่งขาดคุณสมบัติ 5 ประการ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อ
2. ความสม่ำเสมอ
3. ความเชื่อมั่นในตนเอง
4. ความซื่อสัตย์
5. ความพยายามในการพึ่งพาตนเอง

จะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ นอกจากนี้ แผนการศึกษาชาติ หลักสูตรการศึกษาปี 2533 ก็มีวัตถุประสงค์ระบุไว้ข้อหนึ่งว่า มุ่งหวังให้นักเรียนเป็นคนดี มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ อุดมคติ คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหา ซึ่งหากจะกล่าวเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า หากบุคคลมีความรับผิดชอบต่อสังคมจะมีผลต่อไปนี้คือ

1. คนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมจะทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมาย ทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมจะเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม
3. ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงาน สอดคล้องกับกฎ จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
4. ไม่ทำให้เป็นต้นเหตุของความเสื่อมและความเสียหายแก่ส่วนรวม
5. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม (อรรถวธรรณ นิยะโต 2536, 51)

จากความหมายของการดำรงชีวิตที่รับผิดชอบต่อสังคมที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การดำรงชีวิตที่รับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ ความเข้าใจ สนใจ และตั้งใจที่จะปฏิบัติตามระเบียบของสังคม รักษาสมบัติของส่วนรวม ช่วยเหลือผู้อื่นไม่ละเลย หน้าที่พลเมืองดีมีความซื่อสัตย์นั่นเอง